

sen kiválaszt(ód)ott vezetőjének. Új földreform szükségességét hirdette, védelmi harcot indít a betolakodó német szellem ellen, s elemezte a mondvacsinált zsidókérdést. Láta és fájdalmasan érezte az „Új szellemi front” csődjét. Megdöbbenetette a pártokon belüli meddő humanizmus. Habozás nélkül a múlt hagyományiból merített erőt, a Híd szerkesztéséhez. „A kálvinista szellem most is az első vonalban harcol” – vallotta hetilapjának feladatairól szóló írásának címében. Egy névtelen a Magyar Életben már fel is teszi a kérdést: „Híd” a zsidóság felé? Míg F. Papp Zoltán a népi írók csoportjának a „Híd”-hoz való csatlakozásáról cikkezik. Tudvalévő, hogy a népi írókat az oszd meg és uralkodj elve alapján napjainkig nem egyszer érte az antiszemitizmus vádja. A megosztás szelleme ott kísértett a népi írók között. Kovács Imre vádaskodását Szabó Zoltán háritotta a Magyar Nemzetben: „Állításai jórészt igazolhatatlanok. Nem látom be, hogy a »középosztályi származásból« paraszttromantika következik. S nem látom be azt se, hogy maga a parasztszármazás ez ellen védetté tesz... Beszél egyes falukutatókról, akik »középosztályi származásukra a legbüszkébbek«. Kicsoda büszke Magyarországon arra a homálydús valamire, amit középosztályi származásnak nevezünk? S személy szerint támadja Zilahy Lajos és Féja Gézát. Azzal ahogyan ezt szembe kell szállnom.” Végül önmagára is vonatkoztatva, így fejezi be a választ: „S ha valaha egy buzgó filozofert majd felteszi a kérdést, hogy minek indultam, mi maradtam, merre tartottam, mire jutottam – remélem kielégítő választ kap. Nem egy büszkén kimondott szóból. Hanem egy élet munkáiból.”

Amint Szabó Zoltán elvárta, úgy Zilahy Lajos értékeléséhez is kielégítő választ kell adjon életének munkája. A felvetődött eszmefuttatások legkevésbé biográfiai célokot kívánnak szolgálni, csak bepillantásra valók. Arra, miként válhatott az egykori gyámolítottból – Nemeskürty István szavai szerint: – „egy társadalmi származástól függetlenül, csak a tehetséget figyelembevevő iskolát” alapítót. Zilahy Lajos 1939-ben vetette fel a Kitűnők iskolájának ötletét, mely a kibontakozó vita által a népfőiskolák megindulásához is lendületet adott. Kétmillió pengős adománya a magyar ifjúság nevelésére a háborús Magyarországon végül mégis csak illúzió maradt.

Karacs Zsigmond

## Magyar ellenállási mozgalmak Kárpátalján a csehszlovák uralom ellen II.\*

A Magyarországgal 1920. június 4-én aláíratott trianoni békediktátum után egy héttel, június 12-én a minisztertanács határozata alapján a külügyminiszter megbízta az Országos Menekültügyi Hivatal vezetőjét, hogy az ún. „Ruthén-felföld” magyarhú lakosságának támogatására a határ mentén élelmiszer raktárakat állítsanak fel”. A hivatalnak az előbbi célra 2,4 millió koronát utaltak ki a költségvetésből, amelyből a „ruthén élelmészeti akció” keretében több mint 1 millió koronát felhasználtak. Ez azt jelentette, hogy az akkor még nem megerősített, illetve nem kellően őrzött határon nagymennyiségben vittek át, vagy csempészték élelmiszert a kettős birtokosok és mások segítségével, és juttatták tovább az akkor is inségben szenvedő hegyvidéki ruszinságnak. A határ menti élelmiszerraktárak egy évig működtek. Minden bizonnyal ezek is hozzájárultak a Magyarország mellett indított hűségnyilatkozat-mozgalom sikeréhez. Az Országos Menekültügyi Hivatal vezetője 1921. szeptember 17-én arról értesítette gróf Bethlen István (1874–1946) miniszterelnököt, hogy a „külügyminisztérium irányítása mellett vezetett akciónak továbbvitele immár nem lévén indokolt”, és elrendelte az élelmészeti raktárak felszámolását. Ez utóbbiból 552 882 korona folyt be, amelyet a miniszterelnök előző napi szóbeli felhatalmazása után a hivatal segélyalapjába utalt. A 2,4 millió koronás keretből 1 356 502 korona 94 fillér felhasználatlanul maradt, amellyel szintén a menekültügy anyagi keretét gyarapították.<sup>1</sup>

\* A tanulmány első részét előző számunkban közzöltük. (Szerk.)

<sup>1</sup> MOL. K 28. 367 t., 1923-N-556. (MOL. – Magyar Országos Levéltár. Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály. K 28 fond.)

A tervezett, de leállított fegyveres felkelésre való szervezkedés után néhány hónappal, a trianoni békediktátumot követően Kárpátalján aláírásgyűjtés kezdődött – pedig mint korábban utaltunk rá, statárium volt érvényben! – annak érdekében, hogy öt éven belül írjanak ki népszavazást a terület hovatartozásának kérdéséről. Az akció kezdeményezője a munkácsi városi rendőrség irodai tisztviselője, Feczákics (később Forrai) Ferenc (1876–1967) volt, aki nyolc nyelven beszélt, köztük szláv nyelveken, így ruténul is. Fiának, a Budapesten élő, 1913-ban Munkácson született Forrai Sándor rovársírás-kutatónak két emlékezéséből tudjuk: „Alig volt Kárpátalján olyan ruszin család, ahonnan hiányzott volna Rákóczi képe... Ők azok, akik egyszerre voltak jó ruszinok és jó magyarok, akik értékelték azt a nemzetiségi szabadságot, amit a magyarság adott nekik... A magyarsághoz való hűségünket a trianoni békediktátum alkalmával sem tagadták meg. Édesapám akkor a munkácsi városi rendőrségen irodai szolgálatot teljesített, és az ő elbeszéléséből tudom, hogy aláírásgyűjtés indult meg Kárpátalján abból a célból, hogy a békediktátum aláírása után öt éven belül Kárpátalján a hovatartozás kérdésében népszavazást kell tartani. Csak édesapám kb. negyvenezer aláírást gyűjtött. Az aláírások még idejében a trianoni tárgyalóasztalhoz kerültek és tudomásunk szerint be is cikkelyezték, de nem hajtották végre. A cseh megszállás után édesapám cselekedete is kitudódott, és 1921-ben menekülnie kellett Munkácsról. A miskolci államrendőrségen kapott állást.”<sup>2</sup>

A rovársírás-kutató egy másik nyilatkozata szerint: „Csak édesapám személyesen negyvenezer aláírást gyűjtött össze a rutének között. Az ívek elkerültek Párizsba, tudomása szerint be is cikkelyezték, de nem hajtották végre, mert a Nyugat számára balul ütött ki a soproni szavazás. Amikor a csehek bejöttek, megtudták, hogy édesapám milyen szerepet vállalt az aláírásgyűjtésben, úgyhogy menekülnie kellett. Így aztán átjöttünk a zöldhatáron.”<sup>3</sup> A hajdani rendőrségi tisztviselő fiának személyes közlése szerint, Feczákics Ferenc jó viszonyban volt a kárpátaljai ruténnel, közülük sok embernek segített ügyes-bajos dolgaiban. Édesapját jól ismerték Bereg vármegyében, ahol nemcsak Munkácson, hanem a környék nagyobb településein – Szolyván, Alsóverecskén, Volócon –, és a falvakban is gyűjtötte a népszavazást követelő aláírásokat. (A „soproni szavazás”: 1921. december 14–16-án antant felügyelettel Sopron és környékének hovatartozásáról referendumot rendeztek, amelyet az előző év augusztus 28-án, Nyugat-Magyarországon (ma Őrvidék, Burgenland – Ausztria) megkezdett magyar fegyveres ellenállás kényszerített ki a győztes hatalmaktól. Röviddel a referendum előtt, október 4-én a felkelővezér, Prónay Pál főhadiszállásán, a magyarlakta Felsőőrön, a később Ausztriához kerülő nyugat-magyarországi részen Lajtabánság néven kikiáltották a terület függetlenségét. Az antant képviselőinek szigorú felügyelete alatt a Sopronban megtartott népszavazáson 24 063 szavazatot adtak le, amelyből 23 661 volt érvényes. Magyarország mellett 15 334 fő (65,08 %) voksolt, Ausztriára 8227 fő (34,91 %).<sup>4</sup> Ezzel a szavazással Sopron városa és nyolc környékbeli falu Magyarország birtokában maradhatott. Korábban a Saint Germain-i békeszerződéssel 4312 km<sup>2</sup> területet (340 917 lakossal) csatoltak Ausztriához, amely a népszavazással és a következő évi dél-őrvidéki kisebb határkiigazítással 3965 km<sup>2</sup>-re csökkent. A magyar nemzetgyűlés ezért Civitas fidelissima, azaz a Leghűségesebb város címmel jutalmazta Sopront, ahol a 61 méter magas Tűztorony déli részén ezután alakították ki az ún. Hűségkaput.

A Forrai Sándor visszaemlékezésében említett, Magyarország mellett kárpátaljai aláírásgyűjtés tényét levéltári forrás is megerősíti, bár a fellelt dokumentum „35 000 aláírással ellátot (sic!) hűségnyilatkozat”-ról szól azon az igazoláson, amelyet a ruszin származású (viski) Illés (Illyasevics) József (1871–1944) jogtörténész, „egy.(etemi) ny.(ilvános) r.(endes) tanár, a Magy. Tud. Akadémia r. tagja, a Rákóczi Szövetség elnöke stb.”, a Trianon után Pécsre menekült pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem professzora írt alá. A „35 000...hűségnyilatkozat” szövegrész nem Illés írása, hanem valamelyik miniszterelnökségi tisztviselőé. Az egyetemi tanár feljegyzése 1921. január 10-én kelt Budapesten: „Ezennel igazolom, hogy a Szóccka testvérek által életük veszélyeztetésével beszerzett Hűség Nyilatkozatokat átvettem és azok nálam vannak. A ruthén területen a Magyarországhoz tartozásnak ezen fényes dokumentumait a Szóccka testvérek nagy ügyességgel és fáradhatatlan buzgalommal szerezték be.”<sup>5</sup> Az irat nem említi

<sup>2</sup> Forrai Sándor: A kárpáti ruszinok és a trianoni békediktátum. *Heti Nemzeti Újság*, 1994. május 13. 21. old.

<sup>3</sup> Farkas Adrienne: Forrai Sándor rovársírás-kutató. (Arckép.) *Demokrata*, 1998. 41. sz. 45. old.

<sup>4</sup> Zsigai Tibor: Burgenland, vagy Nyugat-Magyarország. Oberwart (Felsőőr), 1991. 5. Old.

<sup>5</sup> MOL. K 28. 267. t. I. r., 1939–P–16. 133.

Feczkánics Ferenc közreműködését az aláírásgyűjtésben, de nem is zárja ki azt. Az Illés József által adott igazoláson 35 000 aláírásról van szó, ennyit egy ember feltételezhetően nem tudott összegyűjteni.

A fivérekről a következőket tudjuk: Szócska (egyes iratokban Szocska) Pál 30 éves hivatalnok számára 1919. május 25-én magyar–német nyelvű személyazonossági igazolványt állítottak ki Kovácsréten, amely „egyszersmind utazási igazolvány a szomszédos forgalomban. Ezennel igazolom, hogy nevezett kifogástalan és utazása ellen aggály nem forog fenn”. Ez azért feltűnő, mert Szócska Pál szolvai lakos volt, miként az iraton megtalálható. Testvérének, Istvánnak 1919. augusztus 8-án viszont Szolván adtak ki a hatóságok olyan cseh nyelvű igazolást – a körpecsét felirata még magyar volt: „Bereg megye, Szolvya község, 1904” – amely a település, illetve Munkács, Volóc és (Alsó)Verecke körzetében engedélyezett számára szabad mozgást. A Magyarország melletti kárpátaljai hűségnyilatkozatok gyűjtését később, 1919 decemberében kezdhették meg. Ezt bizonyítja az a 3032/1919. számú, e hónap 4-én kelt és a fejlece szerint a nemzeti kisebbségek minisztériumának rutén főosztályán készült gépirat, amelyet „A miniszter helyett” Kutkafalvy Miklós államtitkár írt alá. A MÁV budapesti Keleti pályaudvara főnökségének címezték. „Szócska Pál bizalmi emberem fontos politikai külszolgálatot teljesít és magával nagyobb mennyiségű fontos nyomtatványokat visz. Felkérem a nagytekintetű Főnökséget, kegyeskedjék lehetővé tenni azt, hogy ezek a fontos nyomtatványok Szócska Pállal egyidejűleg érkezzenek meg és pedig akadálytalanul Sárospatakra.” (Komporday Andor lelkes Kutkafalvyval volt kapcsolatban a kárpátaljai felkelés előkészítésekor.) Az államtitkár által aláírt levélen a MÁV két megjegyzése található aláírásokkal, illetve pecsétekkel: „Jelen megkeresés alapján 15, egyenként öt-hét kg csomag propaganda nyomtatvány dec. 8-án du. 15 óras vonattal express áruként a rendes illeték mellett elszállítható.” A másik: „Sárospatakra tizenöt csomag felveendő.”<sup>6</sup>

A hűségnyilatkozatok íveinek a szétosztását és gyűjtését körültekintően előkészítették. Erről tanúskodik az a cseh nyelvű engedély – kiállítója szintén a kovácsréti körjegyzőség, a körpecsét még mindig magyar nyelvű –, amelyet Szócska Pálnak adtak ki 1920. január 1-jén „iskolai könyvek szállítására és vásárlására”. Az előbbiekből két következtetést vonhatunk le: Kárpátalját 1919. május feljétől szállták meg egészében a csehszlovák csapatok, ezután a városokban és a nagyobb településeken a közigazgatás teljes átvétele hamarosan megtörtént. A falvakban erre csak hónapok múlva, fokozatosan került sor, s addig ott meghagyták a korábbi magyar uralom tisztviselőit. Így lehetett ez a dolhai járási Kovácsréten is, ahol a magyarsághoz minden bizonnyal lojális, a nevéből – Karpinecz – ítélve feltehetően ruszin származású „notár” (jegyző) állított ki egy hónapig, 1920. január 30-ig érvényes cseh nyelvű engedélyt, az irat szerint ungvári születésű, ruszin nemzetiségű Szócskának tankönyvek szállítására. A demarkációs vonalon innen, a magyarországi Tiszakerecsenyben ifj. Enyedy József bíró 1920. január 5-én cseh nyelvű, január 20-ig érvényes engedélyt adott ki – az okmány más kézírással készült, feltehetően előre, és a szövegben egy-egy szlovák és ruszin szó is található (!) – a 33 éves Rezela László, és 30 éves sógora, Szová Pál helyi születésű lakosoknak. Az okmány kiállítási helyét és idejét viszont magyar nyelven írták a dokumentumra. Nevezettek „családi iratok szállítása céljából” a felvidéki, felső-bodrogközi Királyhelmece utazhattak, amelyet – nyilván nem véletlenül – nem a jelentősen rövidebb magyarországi úton közelítettek meg, hanem a hosszabb csehszlovákiai szakaszon. A két férfi a szomszédos Hetyen községnél még aznap átlépte a demarkációs vonalat, minként azt egy Vlad.(imir) Pošušta nevű csehszlovák „četnik” (csendő) az aláírásával igazolta.

Nem ismerjük az esetleges rokon kapcsolatokat, de feltételezzük, mert a hűségnyilatkozatokkal foglalkozó irategységben találtuk Emilian Szocska arcképes „erkölcsi igazolását” (čestovni-preukazka) – mely nevezett feddhetetlenségét bizonyította –, „magáncélú utazásra”. (A fényképen egy középkorú szakállas, bajszos férfi látható, szájában szivarral, fején kalappal.) Az irat szerint a kereckei (dolhai járás, mint Kovácsrét) születésű férfinak az Ung vármegyei vinnai járás jegyzője adta ki 1920. július 23-án egy cseh nyelvű nyomtatványon az előbbi okmányt, amellyel szabadon utazhatott „Karpatska Rus”, valamint Zemplén, Abauj és Sáros zsupák (megye) területén. Szócska Pálnak a magyar hatóságok a MÁV-val való közlekedésén kívüli hazai mozgását is megkönnyítették, hogy akadálytalanul elérhesse Kárpátalját.

<sup>6</sup>Uo.

1920 végén a kisebbségi magyarság és a rutenség közötti, Magyarország melletti hűségnyilatkozat gyűjtési akció befejeződhetett, mert a következő év január 10-én Illés József egyetemi tanár, a Rákóczi Szövetség elnöke – mint említettük – már igazolást adott arról, hogy az aláírt ívek nála vannak. Az elmondottak szerint a békeszerződés aláírása után több mint fél évvel igyekezett a magyar diplomácia felhasználni a népszavazást kérő íveket. Forrai Sándor véleménye szerint „meg kellene próbálni kormányunknak a trianoni békediktátum irattárában a kárpátaljai aláírásgyűjteményeket felkutatni, vagy legalább megkísérelni azt”.<sup>7</sup>

Két évtizeddel később, 1939. január 9-én Vaszkó Endre miniszteri tanácsos, a Felvidéki Egyesületek Szövetségének elnöke Szócska Pálnak címzett levelében többek között azt írta: „A Felvidék visszacsatolása érdekében kifejtett kiválóan értékes és nagyjelentőségű szolgálataiert legteljesebb elismerésünket fejezzük ki.” Március 1-jén Horthy Miklós kormányzónak, azaz az államfőnek küldött előterjesztésben Szócska Pál pénzügyi irodafőtisztet, vecsési és dr. Gurgély István ügyvédet és Siegrits Lajos szövetkezeti igazgatót, budapesti lakosokat a Felvidék déli, magyarlakta területe 1938. november 2-i visszacsatolásának előkészítéséért végzett munkájukért kitüntetésre terjesztette fel. „A legválságosabb időben, 1938. évnek vészterhes őszén, halált megvető bátorsággal, önkéntesen vállalt és a megszállás legizgalmasabb hónapjait élő területre történt többszöri kiküldetések lelkiismeretes és pontos végrehajtásával... a döntő hónapokban megszaktat hírszolgálat folytonosságát biztosították, a megfélemlített magyarságot kitartásra, ellenállásra lelkesítették és biztatták, sőt a vakmerőséggel határos vállalkozással a cseh rémuralom alatt megfélemlített területre magyar nemzeti színű jelvényeket, bocskai nyakkendőket és más hazafias jelvényeket számottevő mennyiségben szállítottak, úgy ezzel, mint pótolhatatlan értékű jelentéseikkel a felelősségteljesen intézkedő körök történelmi munkáját elősegítették és lényegesen megkönnyítették. Mindezekre a szokatlanul bátor és példaképet szolgáló szolgálataikért legalábbazosabb tisztelettel fent nevezett kiváló kötelességtudó hazafiakat Főméltóságod legmagasabb színe elé, legfelsőbb kitüntetésre előterjesztem és javaslom.” Szócska Pál a fentiek szerint az 1938. évi visszacsatolásból is tevékenyen kivette a részét, a kitüntetését indokló iratok között található az 1919–1920-ban gyűjtött hűségnyilatkozatokra vonatkozó dokumentumok.

Ezzel visszatértünk a trianoni békediktátumot követő időszakra Kárpátalján, ahol az ezeréves államiság után, az antanthatalmak által kisebbségi sorba juttatott magyarság nehezen tudott belenyugodni az új körülményekbe, az új hatalom regnálásába. IV. Károly (1916–1918) király – ki még 1918. november 13-án lemondott a magyarországi államügyek vitelében való részvételéről, de a trónról nem – 1921. október 23-i visszatérési kísérletek Csehszlovákia (és Jugoszlávia) részleges katonai mozgósítást rendelt el Magyarország ellen. Ezekben a napokban Munkácson Magyar Testvérek Szövetkezete névvel tízen titkos társaságot alakítottak, amelynek tagjai esküvel kötelezték magukat arra, hogy „minden időben és minden körülmények között Magyarország érdekeit szolgálják”. A két ország háborús konfliktusa esetén a magyar katonaságot támogatják, valamint azt, hogy a trianoni béke által elszakított Kárpátalját és Szlovénkört újra Magyarországhoz csatolják. A kassai államügyészség vádirata szerint a csoport hét tagja a csehszlovák Btk. 131. §-a II. bekezdése alapján hazaárulást követett el. A vádlottak ügyét Toronszky Emil táblabírói tanácselnök tárgyalta – 1919 szeptemberében a Kárpátalja irányítására kinevezett Ivan Brejcha ideiglenes adminisztrátor mellé állított öttagú igazgatótestület egyik tagja –, aki végül felmentő ítéletet hozott. A vádlottak közül azonban Cziffra Zoltán a vizsgálói fogságban súlyos tüdőbajt szerzett a sohasem fűtött kassai börtönben, Walla László pedig megzavarodott és öngyilkos lett. Az esetről Voith György lapszerkesztő számolt be, aki tagja volt a szervezkedésnek. Szintén meghurcolták, de szabadlábban védekezhetett.<sup>8</sup> Toronszky Emil bíró állását 1932-ben a cseh hatóságok megszüntették, és nyugállományba kellett vonulnia. Addig azonban kémkedéssel és hazaárulással vádolt magyarok száza ügyében hozott felmentő, vagy igen enyhe ítéleteket. Hivatalából végül azért kellett távoznia, mert a bírói lelkiismeretével nem tudta összeegyeztetni, hogy a magyarellenes ún. leventeperekben elmarasztaló ítéleteket hozzon, pedig a csehszlovák igazságügyi minisztérium rendelete erre kötelezte. 1928-ban például „az újabb letartóztatások már egy általános leventeüldözés mérvét öltötték”, ugyanis Csehszlovákiában jogtalanul tartóztattak le ott élő felvidéki és kárpátaljai le-

<sup>7</sup> Forrai: i. m. 21. old.

<sup>8</sup> Voith György: 20 év története. Munkács, 1939. 104–108. old.

ventéket és oktatóikat, akiknek érdekében a magyar diplomácia közbenjárt. A hírhejt, a Csehszlovák Köztársaság védelméről szóló 1923. évi 50. számú törvény alapján fogták le őket. Esetünkben, a hét személy közül az egyik elítélt kárpátaljai, beregdédai illetőségű volt, aki egy éves bűntetését ekkorra már kitöltötte.<sup>9</sup>

A hatóságok következetesen üldözték a magyar nemzeti érzés bármilyen megnyilvánulását. Erre egy példa: az ungvári törvényszék 1922 őszén tíz magyar embert, akik ez év augusztus 20-án, Szent István királyunk napján a város római katolikus templomában a magyar himnusz felénekeltek, egyenként 14 napi fogházzal és 200 korona pénzbüntetéssel sújtott. Az elítéltek fellebbeztek, a feljebbviteli bíróság, a kassai ún. rutén (kárpátaljai) ítélőtábla az elítélteket felmentette. A döntést az ungvári magyarság nagy örömmel fogadta, a város magyar lapjai a perbefogottakról, mint nemzeti mártirokról írtak.<sup>10</sup>

Napjainkra már elfelejtett tény, hogy mind a Felvidéken, mind Kárpátalján számos szabotázsakciót követtek el a csehszlovák uralom első éveiben. Ezek közül az ungvári bombamerényletek váltották ki a legnagyobb visszhangot. Az első: 1923. január 14-én este az állami alkalmazottak étkezdéjébe ismeretlen egyének bombát helyeztek el, amely 6 óra tájban robbant. Az étkező felett Ehrenfeld alkormányzó lakott, mellette a kárpátaljai központi közigazgatás helyiségei voltak. Az akcióval kapcsolatban elfogtak egy magyar tisztet – a hatóságok nevet nem közöltek –, aki néhány napja érkezett Ungvárra, ahol felkereste a magyar irredenták vezérét. A tiszt útlevele egyébként Beregszászra szolgált. Áldozatokról nem közölt semmit a lapjelentés. Három nap múlva már arról tudósítottak az újságok, hogy a merénylettel kapcsolatban Ungváron letartóztatták és vizsgálati fogságban tartják Burger Zoltán gyógyszerészt. A kárpátaljai magyar pártok küldöttségét felkereste Ehrenfeld alkormányzót, akinél a bombamerénylet feletti felháborodásuknak adtak kifejezést. A pártok nevében Árky Ákos beszélt. A magyarokon kívül a ruszin szervezetek vezetői is megjelentek, akik hasonlóan nyilatkoztak.

A Kassai Napló február 12-i száma így számolt be az újabb esetekről: „Ruszinszko közbiztonsági állapota a véres atrocitások végeláthatatlan sorát tették lehetővé, és alig múlt el nap, hogy községek templomabló háborúiról (számos helyen a csehszlovák hatóságok hallgatólagos beleegyezésével a pravoszlávok erőszakkal elvették a görög katolikusok templomait), rablóbandák egész megyéket terrorizáló garázdálkodásairól, gyilkosságokról és merényletekről ne számolna be a ruszinszkoói hírszolgálat.” Az ungvári rendőr igazgatóság bizalmas értesítést kapott, hogy hasábfába rejtett ekrazit-bombákkal akarnak elkövetni sorozatos merényleteket helyi vezető katonai és politikai személyiségek ellen. A feljelentést egy radvánci földműves tette, akit megbízói 400 korona jutalomért arra akartak rávenni, hogy hasábfába rejtett ekrazit-bombát helyezzen el az ungvári rendőr igazgatóság fászpincéjébe. A hatóságok megtiltották, hogy másnap a hivatalos helyiségekbe befűtsenek. A figyelmeztetés mindenholá idejekorán érkezett, kivéve Castella tábornoknak a püspöki palotában lévő lakásához, ahol a személyzet befűtött. Néhány óra múlva hatalmas robbanás rázta meg a lakosztály ebédlőjét, amelyet teljesen romba döntött. Sebesülés nem történt, mert senki nem volt a közelben. A rendőrség Ungváron letartóztatta Kalmár Marián pénzügyi főbiztos, Őri János és Roskó Sebestyén munkásokat, a közeli Radváncon pedig Neviczky Konstantin görög katolikus lelkészt, Kódöböcz András vasutast. A nyomozás első adatai szerint a plébános öccse, Neviczky őrnagy, a miskolci katonai nyomozóosztály parancsnoka volt a merényletek értelmi szerzője és „rendezője”, aki Kódöböcz segítségével tartotta a kapcsolatot az elfogottakkal. Az akciókhoz szükséges robbanószert és 5000 koronát a pénzügyi főbiztos fia, a csehszlovák illetőségű Kalmár Barnabás orvostanhallgató csempészte Ungvárra két héttel korábban. Az ő utasításai szerint készültek a bombák Őri és Roskó lakásán, ahol a házkutatáskor 8 kg ekrazitot és 7-7 csomag gyújtózsínort és gyutacsot találtak. Egy-egy tüzelésre használt fahasáb kérgét lehántották, a belsejébe 4 darab, egyenként 30 dkg-os ekrazit töltényt helyeztek el gyújtózsínórral és kapszlivall, majd az egészet kéreggel ismét befűtötték. Ezeket a hasábfabombákat aztán a merénylők becsempésztek azoknak a helyiségeknek a kályhája mellé, ahol a merényletet tervezték. Radvánc lakossága az ungvári rendőr igazgatóság elé vonult, ahol követelte plébánosa és a foglyok szabadon bocsátását. A rendőrség a tüntetést gumibotos rohammal verte szét, a szervezőt pedig letartóztatta. Ungváron a hatóságok bombákat találtak a rendőr igazgatóság, a zsupáni hivatal, a kárpátaljai kor-

<sup>9</sup> MOL. K 28. 19. t.: 2-17.

<sup>10</sup> Uo.: 89. t.: 84.

mányzóság és a törvényszék épületeiben. Négy nap múlva a rendőrség szabadlábba helyezte a radvánci plébánost, akinek ártatlansága a nyomozás során nyilvánvalóvá vált. Ugyanakkor az ügyvel kapcsolatban letartóztatta az Ungváron állomásozó 31. gyalogezred egyik ruszin nemzetiségű őrmesterét. Február 22-én adták hírrül a lapok, hogy a csehszlovák kormány Kalmár Barnabás orvostanhallgató kiadatását fogja kérni Magyarországtól, aki akkoriban a miskolci hírszerző különítmény tagja volt.

Közben a bombamerényletek és a sorozatos határincidensek miatt Csehszlovákia katonai alakulatokkal erősítette meg Kárpátalja déli határait. A vonalat szakaszokra osztották fel, ahol állandóan 20-30 fős katonai járőrök szolgáltak, akikhez csendőröket és pénzügyőröket is beosztottak. Az intézkedés célja a határ menti lakosság megnyugtatása és a folyton élesztett irredenta mozgalom felszámolása volt. Gajda tábornok, a 11. gyaloghadosztály parancsnoka a felvidéki és a kárpátaljai merényletekkel kapcsolatban a következőket nyilatkozta: csak riasztó jellegű van, és rosszul, illetve meg nem szervezett akciókról van szó. Néhány laikus és fanatikus ember cselekedete nem fenyegeti komolyan a Felvidék és Ruszinszko nyugalma. Az óvintézkedések már megtörténtek, elsősorban a határ mentén lakó polgárok védelmére. Ha valakit tetten érnek, akkor az új rendeletek értelmében az illetőre a legsúlyosabb büntetést mérik. Az előbbieket többet között azért vezették be, mert a határt addig nem őrizték szigorúan, Kalmár Barnabás például ezért tudott robbanóanyagot vinni Magyarországról Ungvárra. A kárpátaljai magyar diákok ugyanis magyar útlevelel keltek át oda-vissza a határon, s mint állítólagos magyar állampolgárok, a csehszlovák katonai kötelezettség alól is kibújtak. A prágai kormány ezért figyelmeztette a budapesti csehszlovák nagykövetségét, hogy ne adjon vízumot a köztársaságba utazni kívánó diákok útlevélre. Néhány ungvári diáknak ezért tagadták meg a kárpátaljai hatóságok az útlevel kiállítását vissza Magyarországra, „amiből az ungvári magyarok nagy politikai tőkét kovácsoltak, hivatkozván a köztársaság demokratizmusára, elfelejtve azonban azt, hogy még annak a legdemokratikusabb államnak is nemcsak joga, hanem kötelessége is biztonságát védelmezni”. Jellemző a korabeli viszonyokra, hogy a hatóságok elkobozták az Ungvári Közlöny című magyar nyelvű lapnak azt a számát, amely a bombamerénnyel foglalkozott.

A csehszlovák rendőrség az ungvári állami alkalmazottak étkezdéjében elkövetett bombamerénnyel kapcsolatban tartóztatta le Burger Zoltán helyi lakos, gyógyszerészt, akit augusztus elejéig tartott fogva. A tárgyaláson bizonyítékok híján felmentették, de a csehszlovák ügyészség fellebbezett, és ezután állandóan zaklatták. Ezért az előbbi hónap közepén kijött Magyarországra, ahol beköltözési engedélyért folyamodott az Országos Menekültügyi Hivatalnál. A kérelmekről azonban Vass József népjóléti miniszter csak akkor döntött, ha azokból 30 összegyűlt. Burger kérése „igen sürgős” volt, ezért soron kívül engedélyezték beköltözését.<sup>11</sup> Az ungvári püspöki palotában történt robbanás, illetve a csehszlovák hatóságok által áruulás folytán leleplezett tervezett merényletek egyik tettesének az apja, Kalmár Marián pénzügyi biztos (főtanácsos) – kit a csehszlovák hatóságok a fia helyett letartóztattak, majd bizonyítékok híján szabadon bocsátották –, és magyarországi letelepülési engedélyt kért kiutasítása esetére. Indoka, hogy „újabb letartóztatás(nak) és az ezzel járó kínzásoknak nem akarja magát újra kitenni”. Az üldözöttek listáján azonban nem szerepelt, az a védelmi szervezet pedig, amelynek szolgálatában a fia állt, semmilyen felvilágosítást nem adott.<sup>12</sup>

*Botlik József*

<sup>11</sup> MOL. 370 t. 1923-T-884: 75-76.

<sup>12</sup> MOL. 267. t. I. r. 1923-T-576: 2-4.